

ΤΕΙ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ
ΣΧΟΛΗ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚΩΝ ΕΦΑΡΜΟΓΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΜΗΧΑΝΙΚΩΝ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΚΗΣ Τ.Ε.

Πτυχιακή εργασία

***Περιγραφή και προϋποθέσεις για τη δημιουργία
Άριστων Νομισματικών Περιοχών. Η περίπτωση της
Ανατολικοαφρικανικής Ένωσης.***

Σπουδάστρια: Μανιάτη Κατερίνα, ΑΜ: 2010164

Επιβλέπων καθηγητής: Μποζαντζής Βασίλειος

Σπάρτη 2016

Ευχαριστίες

Θεωρώ υποχρέωσή μου να ευχαριστήσω θερμά τον επιβλέποντα καθηγητή μου κ. **Μποζαντζή Βασίλειο** για την ουσιαστική υποστήριξή του για την ολοκλήρωση της παρούσας εργασίας. Επιπλέον, θέλω να ευχαριστήσω τον κ. Δαπόντα Δημήτριο για την πολύτιμη καθοδήγησή του.

Τέλος, οφείλω να αφιερώσω την πτυχιακή μου εργασία στην οικογένεια μου που μου συμπαραστάθηκε ανιδιοτελώς σε όλα τα χρόνια της φοίτησής μου στο Τ.Ε.Ι. Πελοποννήσου.

Περίληψη

Με τη παρούσα εργασία μελετάται η περίπτωση της Ανατολικοαφρικανικής Ένωσης ως άριστης νομισματικής περιοχής. Οι άριστες νομισματικές περιοχές αποτελούν ενώσεις κρατών που μέσω της συνένωσής τους επιδιώκουν κοινή ανάκαμψη και άνθηση των οικονομιών τους.

Αρχικά, αναλύεται ο όρος Άριστη Νομισματική Περιοχή, παρουσιάζονται ιστορικά στοιχεία και οι λόγοι που ευνόησαν τη δημιουργία τέτοιων περιοχών. Έπειτα αναφέρονται τα αποτελέσματα από τη συμμετοχή μιας χώρας σε μια άριστη νομισματική περιοχή, ενώ παρουσιάζονται και οι υπάρχουσες άριστες νομισματικές περιοχές.

Φτάνοντας στο ερευνητικό μέρος της εργασίας, μελετάται η περίπτωση της Ανατολικοαφρικανικής Ένωσης, ως άριστης νομισματικής περιοχής.

Περιεχόμενα

Ευχαριστίες	2
Περίληψη	3
Περιεχόμενα.....	4
ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	6
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1 ΟΙ ΑΡΙΣΤΕΣ ΝΟΜΙΣΜΑΤΙΚΕΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ.....	8
1.1 Ορισμός.....	8
1.2 Η εξέλιξη της θεωρίας των άριστων νομισματικών περιοχών.....	9
1.3 Κριτήρια εισόδου	11
1.4 Λόγοι δημιουργίας άριστων νομισματικών περιοχών	12
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2 ΕΠΙΔΡΑΣΕΙΣ ΑΠΟ ΤΗ ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ ΣΕ ΑΡΙΣΤΗ ΝΟΜΙΣΜΑΤΙΚΗ ΠΕΡΙΟΧΗ	15
2.1 Οφέλη από τη συμμετοχή σε μια νομισματική ένωση.....	15
2.2 Κόστος από τη συμμετοχή σε νομισματική ένωση.....	17
2.3 Υπάρχουσες νομισματικές ενώσεις ανά την υφήλιο.....	20
2.4 Η Ευρωπαϊκή Νομισματική Ένωση.....	21
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3 Η ΝΟΜΙΣΜΑΤΙΚΗ ΕΝΩΣΗ ΤΗΣ ΑΝΑΤΟΛΙΚΗΣ ΑΦΡΙΚΗΣ ..	26
3.1 Ιστορική αναδρομή	26
3.2 Στόχοι της Ένωσης.....	29
3.3 Η θεσμική δομή της Ανατολικοαφρικανικής Ένωσης (EAC)	30
3.4 Η μακροοικονομική σύγκλιση στην Ανατολικοαφρικανική Ένωση (EAC)	31
3.4.1 Κριτήρια δημοσιονομικής σύγκλισης.....	32

3.4.2	Σύγκλιση στον πληθωρισμό.....	32
3.5	Οικονομίες κλίμακας, εξειδίκευση κι ελκυστικότητα	33
3.6	Τα βασικά επιτεύγματα της Ανατολικοαφρικανικής Ένωσης (EAC).....	35
3.6.1	Οικονομία	35
3.6.2	Κοινωνία- πολιτισμός	36
3.6.3	Πολιτική- ασφάλεια- άμυνα.....	37
3.7	Εκτιμήσεις σχετικά με το εάν η Ανατολικοαφρικανική Ένωση (EAC) αποτελεί άριστη νομισματική περιοχή.....	37
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ		41
Βιβλιογραφία		42
	Ελληνική	42
	Ξενόγλωσση.....	42
	Ηλεκτρονικές πηγές	44

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Το περιεχόμενο της έννοιας των άριστων νομισματικών περιοχών, δεν είναι ευρέως κατανοητό. Συχνά, παρατηρείται πλήρης άγνοια επί της έννοιας, διότι δεν πρόκειται για συχνά χρησιμοποιούμενο όρο στην καθομιλουμένη. Οι άριστες νομισματικές περιοχές αποτελούν ενώσεις κρατών που μέσω της συνένωσής τους επιδιώκουν κοινή ανάκαμψη και άνθηση των οικονομιών τους.

Προκειμένου μια ομάδα κρατών να θεωρείται άριστη νομισματική περιοχή, πρέπει να πληρούνται συγκεκριμένα κριτήρια, ενώ η συμμετοχή των χωρών σε αυτή επιφέρει τόσο πλεονεκτήματα, όσο και μειονεκτήματα. Ήδη, ανά τον κόσμο, εντοπίζονται υπάρχουσες άριστες νομισματικές περιοχές με πιο γνωστή την περίπτωση της Ευρωζώνης.

Σκοπός της παρούσας εργασίας, είναι η αποσαφήνιση της έννοιας «Άριστη Νομισματική Περιοχή», η οποία ενώ μπορεί να προκαλεί απορίες, αφορά την οικονομική καθημερινότητα αρκετών χωρών παγκοσμίως, δεδομένου ότι πρόκειται για τις νομισματικές ενώσεις που υφίστανται σε διάφορα σημεία του πλανήτη.

Η εργασία αποτελείται από 3 Κεφάλαια. Στο Κεφάλαιο 1, γίνεται η εννοιολογική προσέγγιση του όρου Άριστη Νομισματική Περιοχή, παρουσιάζονται ιστορικά στοιχεία, καθώς και οι λόγοι που ευνόησαν τη δημιουργία τέτοιων περιοχών. Στο Κεφάλαιο 2, αναφέρονται τα αποτελέσματα από τη συμμετοχή μιας χώρας σε μια άριστη νομισματική περιοχή, ενώ παρουσιάζονται και οι υπάρχουσες άριστες νομισματικές περιοχές.

Στο δεύτερο μέρος, το ερευνητικό, μελετάται η περίπτωση της Ανατολικοαφρικανικής Ένωσης, ως άριστης νομισματικής περιοχής. Αρχικά παρουσιάζονται ιστορικά στοιχεία, η θεσμική δομή της Ανατολικοαφρικανικής Ένωσης και οι στόχοι της. Στη συνέχεια, αναλύονται η μακροοικονομική σύγκλιση, οι οικονομίες κλίμακας, αλλά και τα βασικά επιτεύγματα της Ανατολικοαφρικανικής Ένωσης που αφορούν τόσο την οικονομία και την πολιτική, όσο και την κοινωνία και

τον πολιτισμό. Τέλος, παρουσιάζονται οι εκτιμήσεις σχετικά με το εάν η Ανατολικοαφρικανική Ένωση αποτελεί άριστη νομισματική περιοχή.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1 ΟΙ ΑΡΙΣΤΕΣ ΝΟΜΙΣΜΑΤΙΚΕΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ

1.1 Ορισμός

Οι άριστες νομισματικές περιοχές, είναι στην ουσία συνενώσεις κρατών τα οποία συναλλάσσονται με κοινό νόμισμα. Η αστάθεια και η αβεβαιότητα από τις διακυμάνσεις των συναλλαγματικών ισοτιμιών και της ρευστότητας χρήματος στις εθνικές αγορές δυσχεραίνουν τη διαδικασία της οικονομικής ολοκλήρωσης, καθώς αυξάνουν το κόστος των διεθνών συναλλαγών από την ανάγκη ανταλλαγής εθνικών νομισμάτων και το ρίσκο απρόβλεπτης μεταβολής των ισοτιμιών, περιορίζοντας έτσι το εμπόριο και την ανταγωνιστικότητα στο πλαίσιο της ενιαίας αγοράς. Ωστόσο, όταν οι χώρες συμμετέχουν σε μια νομισματική ένωση και αντικαθιστούν τα εθνικά τους νομίσματα με ένα κοινό νόμισμα σημαίνει, επίσης, ότι εγκαταλείπουν τη δυνατότητα εφαρμογής εθνικής νομισματικής και συναλλαγματικής πολιτικής, εξουσίες τις οποίες πλέον μεταβιβάζουν σε μια υπερεθνική αρχή που αναλαμβάνει ρόλο κεντρικής τράπεζας. Συγκεκριμένα, οι εθνικές αρχές όταν χάνουν την αυτονομία άσκησης νομισματικής πολιτικής, δεν διαθέτουν πλέον τη δυνατότητα να επηρεάζουν το ύψος των επιτοκίων και την προσφορά χρήματος για να πετύχουν μεταβολές στο επίπεδο του εγχώριου προϊόντος και της απασχόλησης¹.

Η θεωρία των Άριστων Νομισματικά Περιοχών (Optimum Currency Area-OCA), διατυπώθηκε αρχικά από τον Robert Mundell το 1961². Υποδεικνύει ότι μια χώρα δύναται να μετάσχει σε μια νομισματική ένωση αν το κόστος της συμμετοχής είναι χαμηλότερο από το κέρδος.

---

¹ Grauwe, Paul de (2001), *Τα Οικονομικά της Νομισματικής Ένωσης*, Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση, αναφέρεται στην Χριστοφόρου, Α., (2007), «Ευρωπαϊκή Νομισματική Ενοποίηση», Τμήμα Οικονομικών Επιστημών, Πανεπιστήμιο Κρήτης

² Definition of optimum currency area, *Financial Times Lexicon*, διαθέσιμο στο: <http://lexicon.ft.com/Term?term=optimum-currency-area>, ανακτήθηκε την 10/7/2015.

Στην ουσία, μια νομισματική ένωση είναι ένα αμετάκλητο σύστημα σταθερών ισοτιμιών. Ο Mundell ορίζει την απουσία του μηχανισμού δείκτη συναλλάγματος ως το κόστος των νομισματικών ενώσεων. Για παράδειγμα, φυσιολογικά οι χώρες που είναι σε δεινή οικονομική θέση, θα μπορούσαν να υποτιμήσουν το νόμισμά του και, αντισταθμιστικά, να αυξήσουν τις εξαγωγές.

Μέσα σε μια νομισματική ένωση, η προσαρμογή δεν είναι εφικτή, διότι καμία χώρα δεν είναι σε θέση να επηρεάσει μεμονωμένα το νόμισμα. Παρόλα αυτά, στα πλεονεκτήματα περιλαμβάνονται τα κέρδη από το αυξημένο εμπόριο στις εμπλεκόμενες χώρες, γιατί αυτό πλέον δεν παρακωλύεται από τις απότομες αλλαγές στους δείκτες συναλλάγματος.

Ο Mundell, μέσω της θεωρίας του, προβλέπει ότι μια νομισματική ένωση θα αποδώσει σε σχέση με το κόστος, μόνο αν η ανταλλαγή κεφαλαίων κι εργασίας είναι υψηλή μεταξύ των κρατών- μελών. Για παράδειγμα, αν σε μια χώρα υφίσταται κρίση, η ελεύθερη μεταφορά κεφαλαίων κι εργατικού δυναμικού σε χώρες με καλύτερη οικονομική απόδοση, θα μπορούσε να παρεμποδίσει την ανεργία. Άρα, μέσα σε μια νομισματική ένωση, η ρύθμιση των δεικτών συναλλάγματος πρέπει να αντικατασταθεί από τη προσαρμογή στην εργασία και το κεφάλαιο.

1.2 Η εξέλιξη της θεωρίας των άριστων νομισματικών περιοχών

Ο Mundell, ήταν ο πρώτος οικονομολόγος που ασχολήθηκε, όπως αναφέρθηκε προηγούμενα, με το ζήτημα των άριστων νομισματικών περιοχών. Μετά τη δημοσίευση, όμως, της θεωρίας του εμφανίστηκαν απόψεις και από άλλους ειδήμονες οι οποίοι εμβάθυναν κι εξέλιξαν την θεωρία.

Ο McKinnon³, διαχώρισε την έννοια της κινητικότητας μεταξύ των χωρών σε 2 κατηγορίες. Η μια αφορά τη γεωγραφική μεταφορά μεταξύ των κρατών- μελών της νομισματικής, όπως και ο Mundell, ενώ η άλλη αφορά την έννοια της κινητικότητας μεταξύ των βιομηχανιών. Επιμερίζει, δηλαδή, την σημασία της κινητικότητας και δεν

---

³ McKinnon, R.I., (1963), *Optimum currency areas*, American Economic Review 53.

προσδιορίζει μόνο υπό την έννοια της γεωγραφικής μετακίνησης. Επιπλέον, ο McKinnon εστίασε και στο βαθμό της εξωστρέφειας των επιχειρήσεων σε μια νομισματική ένωση, υποστηρίζοντας ότι οι χώρες που δεν έχουν πολλές συναλλαγές με τις υπόλοιπες χώρες, τείνουν να έχουν πιο συμφέροντα δείκτη συναλλάγματος.

Λίγα χρόνια αργότερα, ο Kenen⁴ εμβάθυνε ακόμα περισσότερο στο στοιχείο της μετακίνησης. Υποστήριξε ότι όταν μια περιοχή προσδιορίζεται από τη παραγωγικότητά της, όχι γεωγραφικά ή πολιτικά, η ιδανική διασυνοριακή μετακίνηση του εργατικού δυναμικού, πρέπει να συνοδεύεται και από την ανάλογη δυνατότητα παροχής απασχόλησης. Αυτό μπορεί να συμβεί μόνο εφόσον το εργατικό δυναμικό είναι ομογενές ή όταν τα κράτη- μέλη που ανήκουν στη νομισματική ένωση έχουν παρόμοιες ανάγκες στη ποιότητα του εργατικού δυναμικού τους.

Ο Kenen, εστίασε και στην σημασία της διαφοροποίησης των προϊόντων σε μια οικονομία, η οποία οδηγεί και σε μεγάλη διαφοροποίηση των εξαγωγών της. Υποστήριξε ότι αν σε μια οικονομία που υπάρχει έντονη διαφοροποίηση στα προϊόντα που παράγει κι εξάγει, εμφανιστεί ένα απρόσμενο σοκ στις πωλήσεις του ενός προϊόντος, τότε οι υψηλές πωλήσεις σε ένα άλλο εξαγωγίμο προϊόν θα μπορέσουν να απορροφήσουν τη ζημιά και να μην επέλθει γενικό ρήγμα στην οικονομία της χώρας.

Οι οικονομολόγοι που αναφέρθηκαν, είναι μερικοί μόνο από όσους, με ένασμμα τη θεωρία του Mundell, μελέτησαν κι εξέλιξαν τη θεωρία των άριστων νομισματικών περιοχών που πρώτος αυτός εισήγαγε. Καθένας, εστίασε τη μελέτη του σε διαφορετικό τομέα που χαρακτηρίζει τις συναλλακτικές σχέσεις μεταξύ των κρατών- μελών των νομισματικών ενώσεων, αλλά η θεωρία του Mundell είναι αυτή που κυριαρχεί στη παγκόσμια βιβλιογραφία.

---

⁴ Kenen, P.B., (1969), *The theory of optimum currency areas: an eclectic view*, Monetary Problems of the International Economy, University of Chicago Press, Chicago.

1.3 Κριτήρια εισόδου

Η θεωρία του Mundell, αποτελεί το σύνολο των αρχών και κανόνων δημιουργίας και λειτουργίας των νομισματικών ενώσεων. Έτσι, με βάση τη θεωρία αυτή, καθορίζονται και τα κριτήρια εισόδου ενός κράτους σε μια νομισματική ένωση. Τα βασικά αυτά κριτήρια είναι⁵:

- Τα κράτη- μέλη που συμμετέχουν στην ένωση, θα πρέπει να έχουν εκτενείς εμπορικές σχέσεις μεταξύ τους.
- Οι οικονομικοί κύκλοι των διαφόρων χωρών- μελών θα πρέπει να είναι στην ίδια φάση.
- Οι αγορές εργασίας είναι συνδεδεμένες και το εργατικό δυναμικό πρέπει να είναι σε θέση, αλλά και διάθεση να μετακινείται μεταξύ των χωρών- μελών.
- Θα πρέπει να υπάρχουν αυτόματοι μηχανισμοί μεταφοράς κεφαλαίων σε χώρες- μέλη που εμφανίζουν οικονομική αστάθεια.

Τα άνωθεν κριτήρια, αναφέρονται στους τομείς που τα θεσμικά όργανα θα πρέπει να μελετήσουν προκειμένου να εγκρίνουν την εισαγωγή μιας χώρας σε μια νομισματική ένωση. Υπάρχουν, όμως, και κριτήρια τα οποία πρέπει να μελετηθούν και από τη μεριά της υποψήφιας χώρας, προκειμένου να διαγνωστεί το αν είναι συμφέρουσα η είσοδος της σε μια τέτοιου είδους συνένωση.

Οι Frankel και Rose⁶, αναφέρουν τους εξής παράγοντες που πρέπει να συντρέχουν, προτού μια χώρα αποφασίσει να εισαχθεί σε μια νομισματική ένωση:

- Ισχυρή ανάγκη για ισορροπία στις εισαγωγές, σύμφωνα με ιστορικά στοιχεία του υπερπληθωρισμού.
- Οι δημόσιες αρχές πρέπει να είναι αξιόπιστες.
- Θέληση για περαιτέρω ενδυνάμωση των σχέσεων με τις γειτονικές χώρες ή τους συνεργάτες προερχόμενους από αυτές.

---

⁵ «The euro-zone, Canada, and the optimum currency area theory», *Atlantic International Studies Organization*, διαθέσιμο στο: <http://atlismta.org/online-journals/0607-journal-gender-environment-and-human-rights/the-euro-zone-canada-and-the-optimum-currency-area-theory/>, ανακτήθηκε την 16/7/2015.

⁶ Frankel, A., J. and Rose, K., A., (1997), *The Endogeneity of the Optimum Currency Area Criteria*.

- Το νόμισμα της ένωσης θα πρέπει πρώτα να έχει χρησιμοποιηθεί επαρκώς στο παρελθόν.
- Πρόσβαση σε ένα επαρκές επίπεδο διασφάλισης.
- Τήρηση των νομικών διαδικασιών.
- Ισχυρό, επιβλεπόμενο και νομιμόφρων χρηματοοικονομικό σύστημα.

Η είσοδος σε μια νομισματική ένωση, επηρεάζει και συντονίζει την εγχώρια οικονομία άπαξ και μια χώρα αποφασίσει να συμμετάσχει σε αυτήν. Γι αυτό, η απόφαση που τελικώς θα ληφθεί θα πρέπει να στηρίζεται στην επισταμένη μελέτη των πιο πάνω- και ίσως περισσότερων- κριτηρίων για να είναι η συμμετοχή συμφέρουσα τόσο για την εισερχόμενη χώρα, όσο και για την ένωση στο σύνολό της.

1.4 Λόγοι δημιουργίας άριστων νομισματικών περιοχών

Όλες οι ενώσεις, άρα και οι νομισματικές, αποβλέπουν σε όφελος τόσο για τα μέλη που συμμετέχουν μεμονωμένα, όσο και για το σύνολο της ένωσης γενικά. Για να τελεστεί τελικά, όμως, η συνένωση πρέπει οι υποψήφιοι συμμετέχοντες να επιθυμούν αυτήν την είσοδο για λόγους που είναι γενικά παραδεκτοί. Στο Κεφάλαιο 2 γίνεται εκτενής αναφορά στα πλεονεκτήματα της εισόδου σε μια νομισματική ένωση, που θα μπορούσαν να είναι και οι λόγοι συμμετοχής σε αυτή, αλλά στη παρούσα ενότητα χρήσιμο είναι να αναφερθεί το συμπέρασμα που έχει προκύψει από την Οικονομική και Νομισματική Ένωση στην Ευρώπη, όπου συμμετέχει και η Ελλάδα⁷.

Συγκεκριμένα, οι λόγοι, μπορούν να ειπωθούν τόσο από τη μεριά των καταναλωτών, όσο και από τη μεριά των επιχειρήσεων.

Οι καταναλωτές, ωφελούνται από τις λειτουργίες της νομισματικής ένωσης, λόγω:

---

⁷ «Ποιος ο λόγος για Οικονομική και Νομισματική Ένωση (ONE);», (2014), *Ευρωπαϊκή Επιτροπή: Οικονομικές και Χρηματοδοτικές Υποθέσεις*, διαθέσιμο στο: http://ec.europa.eu/economy_finance/explained/economic_and_monetary_union/why_emu/index_el.htm, ανακτήθηκε την 19/7/2015.

- Του μεγαλύτερου ανταγωνισμού: εφόσον είναι δυνατή η αγορά προϊόντων κι εκτός εθνικών συνόρων, καθίσταται εύκολη η σύγκριση τιμών, υπάρχει μεγαλύτερη ποικιλία επιλογών, ενώ οι αυξήσεις τιμών είναι ελεγχόμενες.
- Των σταθερών τιμών: με τη χρήση του ευρώ, ως κοινού νομίσματος, επιτεύχθηκε η μείωση του πληθωρισμού στα κράτη- μέλη της ΟΝΕ. Τις δεκαετίες του 1970 και του 1980, ο πληθωρισμός άγγιζε πολύ υψηλά επίπεδα, της τάξης του 20%, ενώ πλέον είναι στο 2% στην ευρωζώνη.
- Του ευκολότερου και φθηνότερου δανεισμού: ο χαμηλός πληθωρισμός, επέφερε μείωση στα επιτόκια δανεισμού.
- Της εύκολης και οικονομικότερης μετακίνησης μεταξύ των χωρών: μέχρι τη δεκαετία του 1970, η μετακίνηση μεταξύ των χωρών της Ευρώπης απαιτούσε την δαπάνη συναλλάγματος, με αποτέλεσμα το υψηλό κόστος στις μετακινήσεις. Με την υιοθέτηση του ευρώ, οι μετακινήσεις μεταξύ των κρατών είναι πολύ λιγότερο δαπανηρές, καθώς πολλές χώρες συναλλάσσονται στο ίδιο νόμισμα, χωρίς την ανάγκη για συνάλλαγμα.

Από την άλλη, οι επιχειρήσεις, ωφελούνται λόγω:

- Των αυξημένων επενδύσεων: ο χαμηλός πληθωρισμός που διατηρεί και τα επιτόκια σε χαμηλό επίπεδο, οδηγεί και στην ανάληψη περισσότερων επενδύσεων, εφόσον το κόστος θεωρείται σχετικά χαμηλό. Έτσι, αυξάνεται η παραγωγικότητα και δημιουργούνται περισσότερες θέσεις εργασίας.
- Του διασυνοριακού εμπορίου: με τη χρήση συναλλάγματος, στο παρελθόν, πολλές εταιρείες πωλούσαν σε υψηλότερες τιμές στο εξωτερικό, λόγω του φόβου που δημιουργούσε η αστάθεια στις τιμές του. Αυτός ο κίνδυνος πλέον δεν υπάρχει.

Οι πιο πάνω αναφορές, έχουν προκύψει από την Ευρωπαϊκή εμπειρία, αλλά σαφώς απαντώνται και σε άλλες νομισματικές ενώσεις. Για παράδειγμα, το κόστος από την χρήση συναλλάγματος για τα κράτη- μέλη της ΟΝΕ στην Ευρώπη, δεν έχει εξαλειφθεί μόνο από τη χρήση του ευρώ, αλλά και από τη χρήση των νομισμάτων των λοιπών νομισματικών ενώσεων. Και η μείωση του κόστους αυτού αποτέλεσε, σαφώς, λόγο εισαγωγής των εκάστοτε κρατών στις αντίστοιχες νομισματικές ενώσεις.

Στο Κεφάλαιο που ακολουθεί, αναλύονται λεπτομερώς τα οφέλη και τα κόστη από την εισαγωγή μιας χώρας σε νομισματική ένωση, καθώς και ποιές νομισματικές ενώσεις υφίστανται παγκόσμια τη παρούσα στιγμή.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2 ΕΠΙΔΡΑΣΕΙΣ ΑΠΟ ΤΗ ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ ΣΕ ΑΡΙΣΤΗ ΝΟΜΙΣΜΑΤΙΚΗ ΠΕΡΙΟΧΗ

Όπως κάθε κατάσταση, έτσι και η συμμετοχή σε μια νομισματική ένωση, μπορεί να επιφέρει οφέλη, αλλά και κόστη για τους συμμετέχοντες σε αυτή.

2.1 Οφέλη από τη συμμετοχή σε μια νομισματική ένωση

Οι οικονομολόγοι που μελέτησαν, κατά καιρούς, τη πορεία και τη λειτουργία των νομισματικών ενώσεων παγκοσμίως, έχουν καταλήξει σε μια σειρά ωφελημάτων που προκύπτουν για τις χώρες- μέλη. Τα κυριότερα πλεονεκτήματα, αναλύονται στη συνέχεια:

Ο Feldstein⁸, εντοπίζει τα κάτωθι πλεονεκτήματα για τους συμμετέχοντες σε μια νομισματική ένωση.

- Νομισματική διευκόλυνση: ένας ταξιδιώτης, μετακινούμενος μέσα στα όρια μιας νομισματικής ένωσης δεν είναι υποχρεωμένος να διαφορετικό νόμισμα για κάθε χώρα. Επισημαίνεται, όμως, ότι αυτό πλέον δεν θεωρείται ιδιαίτερης βαρύτητας λόγω της εκτενούς χρήσης πιστωτικών καρτών και των αυτομάτων μηχανημάτων ανάληψης.
- Σύγκριση τιμών: με την ύπαρξη ενός μόνο νομίσματος, ο καταναλωτής σε μια χώρα μπορεί εύκολα να συγκρίνει τη τιμή ενός συγκεκριμένου προϊόντος σε διάφορα μέρη, με αποτέλεσμα να ελαχιστοποιείται το κόστος αγοράς και να ενισχύεται η αποδοτικότητα της αγοράς. Αυτό αποτελεί προνόμιο και για το νέο εισερχόμενο μέλος, όσο και για την υπάρχουσα ένωση.
- Διακρατικές επενδύσεις: το κοινό νόμισμα εξαλείφει το κίνδυνο από το δείκτη συναλλάγματος για τις επενδύσεις μέσα στα όρια της ένωσης. Κάθε χώρα-

---

⁸ Feldstein, M., (2008), *Optimal Currency Areas*, διαθέσιμο στο: <http://www.nber.org/feldstein/optimalcurrencyareas.html>, ανακτήθηκε την 25/7/2015.

μέλος μπορεί να επενδύσει σε κάποια άλλη, χωρίς να υπάρχει η ανησυχία για απώλειες από τις μεταβολές στο δείκτη συναλλάγματος. Σε μια ευρεία θεώρηση, οι επενδύσεις αυτές που υπό άλλες συνθήκες δε θα γινόντουσαν, αυξάνουν την αποδοτικότητα του κεφαλαίου από την εκμετάλλευση σε πολλά σημεία.

Μελετώντας το παράδειγμα της Ευρωπαϊκής Νομισματικής Ένωσης, ο Feldstein επεσήμανε επιπλέον πλεονεκτήματα, όπως:

- **Έλεγχος του πληθωρισμού:** αν και η δέσμευση για μείωση του πληθωρισμού δεν αφορά όλες τις νομισματικές ενώσεις, συνήθως ο πληθωρισμός συμπίεζεται προς τα κάτω. Αυτό, βέβαια, αποτελεί κι έναν κίνδυνο, δεδομένου ότι ο υψηλός πληθωρισμός δεν είναι στοιχείο όλων των οικονομιών. Όσο περισσότερες χώρες με υψηλό πληθωρισμό συμμετέχουν, τόσο πιο πιθανό είναι να ζημιωθούν οι χώρες του χαμηλού πληθωρισμού και η ένωση ως σύνολο.
- **Έλεγχος του δείκτη συναλλάγματος:** κάθε νομισματική ένωση αυτόματα αποθαρρύνει τα μέλη από την αναζήτηση ανταγωνιστικού πλεονεκτήματος από την υποτίμηση του νομίσματος ή τον συμψηφισμό από τις αυξήσεις στους μισθούς. Αυτό συνδέεται στενά με τον έλεγχο του πληθωρισμού, αλλά επεκτείνεται διότι είναι εγγενής σε κάθε νομισματική ένωση. Είναι κέρδος για τις χώρες που έχουν βιώσει συνεχείς υποτιμήσεις, αλλά ρίσκο τις υπάρχουσες χώρες, διότι δημιουργείται αυξημένη πίεση υποτίμησης του κοινού νομίσματος.
- **Πηγή δανεισμού:** οι εμπορικές τράπεζες πάντα χρειάζονται πηγές δανεισμού, όταν αντιμετωπίζουν προβλήματα ρευστότητας. Υπό αυτές τις συνθήκες, οι κεντρικές τράπεζες παρέχουν ρευστότητα έναντι πάγιων εγγυήσεων. Στη σύγχρονη παγκοσμιοποιημένη οικονομία, η ανάγκη μιας τοπικής ή μιας ομάδας τοπικών τραπεζών μπορεί να επεκτείνει την απαιτούμενη δυνατότητα δανεισμού της εθνικής κεντρικής τράπεζας και τις οικονομικές δυνατότητες της εθνικής κυβέρνησης. Μεγαλύτερο πρόβλημα δημιουργείται όταν οι εμπορικές τράπεζες χρειάζονται ξένο συνάλλαγμα. Η μετατόπιση των πόρων από μια εθνική τράπεζα στη κεντρική τράπεζα της ένωσης, παρέχει ισχυρή

δυνατότητα δανεισμού. Αυτό είναι πλεονέκτημα για κάθε νεοεισερχόμενη χώρα, αλλά πιθανό πλεονέκτημα στα ήδη υπάρχοντα μέλη αν η απόδοση του δανεισμού είναι ενάντια στην αποτίμηση των εγγυήσεων.

- **Εξειδίκευση:** αν και υπάρχουν χώρες που διαθέτουν ικανούς οικονομολόγους και έμπειρους τραπεζίτες, αυτό δεν ισχύει παντού. Οι σύνθετες αποφάσεις της νομισματικής νομοθεσίας και η τραπεζική επίβλεψη μπορούν να επωφεληθούν από τη πληθώρα των στελεχών σε μια πολυεθνική νομισματική ένωση.
- **Πολιτική συνοχή:** η νομισματική ένωση δεν αποτελεί απαραίτητα το πρόδρομο για μια πολιτική ένωση, αν και στη πράξη, συνήθως, αυτό συμβαίνει.

2.2 Κόστος από τη συμμετοχή σε νομισματική ένωση

Τα οφέλη που αποκομίζουν τα κράτη από την εισαγωγή τους σε μια νομισματική ένωση, δεν είναι οι μόνες επιδράσεις που εντοπίζονται από την πρωτοβουλία αυτή. Υπάρχουν και δυσμενείς συνέπειες, οι κυριότερες εκ των οποίων δίδονται στη συνέχεια.

Σαν βασικό πλεονέκτημα της εισαγωγής σε μια νομισματική ένωση, αναφέρθηκε στη προηγούμενη ενότητα, η δυνατότητα ελέγχου στο δείκτη συναλλάγματος. Η προσαρμοστικότητα, όμως αυτή, σύμφωνα με τον Laufer⁹, δεν έχει μόνο θετικό αποτέλεσμα. Πιο συγκεκριμένα, αναφέρει ότι η ευελιξία στο δείκτη συναλλάγματος, επιφέρει:

→ *Μεγάλο κόστος συναλλαγών:* σήμερα η μετατροπή ενός νομίσματος σε συνάλλαγμα στοιχίζει. Οι τράπεζες χρεώνουν έξοδα, όπως και τα ανταλλακτήρια συναλλάγματος. Όταν, όμως, ζητείται η διαίρεση ενός νομίσματος των 100€, για παράδειγμα, σε νομίσματα των 10€, οι τράπεζες δεν

---

⁹ Laufer, K., A.,N., (1998), *European Monetary Union - pros and cons: Disadvantages of flexible exchange rates*, διαθέσιμο στο: <http://www.uni-konstanz.de/FuF/wiwi/laufer/lecture/lecture-english.html>, ανακτήθηκε την 10/8/2015.

χρεώνουν ανάλογα έξοδα. Ο οικονομικός λόγος για αυτή τη διαφορά είναι η βασική ευελιξία του δείκτη συναλλάγματος μεταξύ των διαφόρων νομισμάτων. Στην αγορά ενός μόνο νομίσματος, υπάρχει αμετάβλητη πορεία στο δείκτη συναλλάγματος.

- Τα *έξοδα συναλλαγών* για συνάλλαγμα είναι σαφής *διαρροή* για μια οικονομία. Οι πηγές τις οποίες χρησιμοποιούν οι τράπεζες για το συνάλλαγμα, θα μπορούσαν να αξιοποιηθούν καλύτερα σε άλλες περιπτώσεις.
- *Αναπόφευκτο κίνδυνο*: ευέλικτοι ή μη δείκτες συναλλάγματος προκαλούν κινδύνους στο διεθνές εμπόριο και στις διεθνείς επενδύσεις. Μόνο ένα μέρος αυτών των κινδύνων μπορεί να εξαιρεθεί, χωρίς περαιτέρω επιπτώσεις, με τη χρήση εργαλείων οικονομικής ανασφάλισης για τις αγορές για χρήμα και ξένο συνάλλαγμα.
- Τα *προβλήματα σχετικά με την οικονομική ανασφάλιση* εμφανίζονται κυρίως στις παραγωγικές διαδικασίες που διαρκούν μεγάλο χρονικό διάστημα, όπως η κατασκευή πλοίων και αεροσκαφών, καθώς και στις άμεσες επενδύσεις. Σε μια νομισματική ένωση, βέβαια, υπάρχει η δυνατότητα διασφάλισης με τη ταυτόχρονη παραγωγή σε διαφορετικά σημεία της ένωσης. Έτσι, όμως, χάνεται το πλεονέκτημα των οικονομιών κλίμακας και άρα η κίνηση αυτή επιφέρει τεράστιο κόστος το οποίο είναι απαγορευτικό.
- *Μείωση της διαφάνειας στις εύρωστες αγορές*: οι ευέλικτοι δείκτες συναλλάγματος δημιουργούν τμηματικά εύρωστες αγορές και δίνουν ευκαιρίες για ανάπτυξη, μειώνοντας τις διαφορές τιμών για τους παραγωγούς και διανομείς. Η εκμετάλλευση, όμως, αυτών των ευκαιριών υποδεικνύει ότι οι τιμές για πανομοιότυπα προϊόντα σε διαφορετικές χώρες, μπορεί να ποικίλλουν, χωρίς αυτό να δικαιολογείται από το κόστος μεταφοράς.
- *Περισσότερο κόστος και περιττή πίεση προσαρμογής*: ένα βασικό μειονέκτημα των ευέλικτων δεικτών συναλλάγματος, είναι η ιδιομορφία ότι διαταράξεις που ανακύπτουν σε συγκεκριμένα τμήματα της οικονομίας, μετατρέπονται σε προβλήματα του συνόλου. Οργανισμοί που είναι ανταγωνιστικοί σε παγκόσμιο επίπεδο αντιμετωπίζουν εμπόδια λόγω μιας εκτίμησης του δείκτη του συναλλάγματος, στον οποίο δεν έχουν καμία επιρροή. Επιπλέον,

επιχειρήσεις που δεν ανταγωνίζονται σε παγκόσμιο επίπεδο αντιμετωπίζουν ακόμα μεγαλύτερες αντιξοότητες στη προσπάθειά τους να προσαρμοστούν. Ανάλογες επιπτώσεις επιφέρουν και οι υποτιμήσεις.

Σε μια γενικότερη θεώρηση των δυσκολιών που μπορεί να ανακύψουν από την σύσταση και λειτουργία μιας νομισματικής ένωσης, περιλαμβάνονται και οι πιο κάτω συνθήκες¹⁰:

- **Ο φόβος της ύφεσης**: αν οι κυβερνήσεις υποχρεώνονταν, μέσω μιας συμφωνίας σταθερότητας, να εφαρμόζουν κριτήρια επ' άπειρον, χωρίς να λαμβάνουν υπόψη τις εκάστοτε οικονομικές συνθήκες, μερικές χώρες θα ήταν αδύνατο να αντισταθούν στην ύφεση, αφού δε θα ήταν σε θέση να δράσουν ανεξάρτητα και να «ελαφρύνουν» τη δημοσιονομική τους πολιτική. Τα μέλη, επιπλέον, δεν είναι σε θέση να κάνουν υποτιμήσεις ώστε να αυξήσουν τις εξαγωγές, να δανειστούν περισσότερα κεφάλαια για να δημιουργηθούν θέσεις εργασίας ή να μειώσουν τους φόρους, διότι δεσμεύονται ότι τις διατάξεις της ένωσης.
- **Η διαφορά στους οικονομικούς κύκλους**: κάθε χώρα βρίσκεται σε διαφορετική φάση του οικονομικού κύκλου, μεταξύ ύφεσης και ανάπτυξης, και άρα οι διατάξεις που διέπουν μια νομισματική ένωση δεν είναι δυνατό να είναι συμφέρουσες στον ίδιο βαθμό για κράτος- μέλος.
- **Γλωσσικές δυσκολίες**: βασική προϋπόθεση για την επιτυχία μιας νομισματικής ένωσης αποτελεί το κοινό πλαίσιο αρχών λειτουργίας και η δυνατότητα μετακίνησης του εργατικού δυναμικού. Ειδικά στην Ευρώπη, όμως, το θέμα της γλωσσικής διαφοράς δημιουργεί τεράστια προβλήματα σε αυτή τη κινητικότητα. Αυτό μπορεί να οδηγήσει σε περιοχές που βάζονται από υψηλή ανεργία και σε άλλες που χαρακτηρίζονται από άνθηση και παρέχουν υψηλές αμοιβές.

---

¹⁰ «Special Report Emu: the disadvantages», (1998), BBC, διαθέσιμο στο: http://news.bbc.co.uk/2/hi/special_report/single_currency/66501.stm, ανακτήθηκε την 10/8/2015.

→ **Απώλεια κυριαρχίας:** η απώλεια της εθνικής κυριαρχίας είναι το πιο συχνά αναφερόμενο μειονέκτημα μιας νομισματικής ένωσης. Η μεταφορά του χρήματος και της δημοσιονομικής λειτουργίας από εθνικό σε κοινοτικό επίπεδο, θα σήμαινε ότι χώρες ισχυρές και σταθερές θα έπρεπε να συνεργαστούν στο οικονομικό πεδίο με άλλες, αδύναμες οικονομικά χώρες που είναι περισσότερο ανθεκτικές στον υψηλό πληθωρισμό. Παρόλα αυτά, πολιτικοί, ειδικά στη Βρετανία υποστηρίζουν ότι η υιοθέτηση ενός κοινού νομίσματος τελικώς οδηγεί στο τέλος του εθνικού κράτους.

Τόσο τα μειονεκτήματα, όσο και τα πλεονεκτήματα που αναφέρθηκαν προγενέστερα, κυριαρχούν στις αντιλήψεις των περισσοτέρων που μελετούν τις συνθήκες λειτουργίας των νομισματικών περιοχών. Κάθε χώρα που επιθυμεί να επενδύσει σε μια τέτοια σύμπραξη, δίνει βαρύτητα σε αυτά τα στοιχεία, ανάλογα με την οικονομική θέση στην οποία βρίσκεται και ανάλογα από τις προσδοκίες που έχει από μια τέτοια πρωτοβουλία.

2.3 Υπάρχουσες νομισματικές ενώσεις ανά την υφήλιο

Η συγκρότηση και, ιδιαίτερα, η ομαλή και κερδοφόρα πορεία για τα κράτη-μέλη μιας νομισματικής ένωσης δεν αποτελεί εύκολη και άμεση διαδικασία. Γι αυτό, κατά καιρούς, πολλές προσπάθειες απέτυχαν κι σε αυτό επίσης οφείλεται και ο μικρός αριθμός νομισματικών συνενώσεων ανά τον κόσμο.

Το 2002, οι Horvath και Komarek¹¹, εντόπισαν τις τότε υπάρχουσες νομισματικές ενώσεις καθώς και αυτές που ήταν υπό συζήτηση για να δημιουργηθούν.

---

¹¹ Horvath, R. and Komarek, L., (2002), "Optimum Currency Area Theory: A Framework for Discussion about Monetary Integration", *Warwick Economic Research Papers*, διαθέσιμο στο: <http://core.ac.uk/download/pdf/105684.pdf>, ανακτήθηκε την 1/9/2015.

Αρχικά, αναφέρονταν στη Ευρωπαϊκή Νομισματική Ένωση, η οποία το 2002 διένυε τα πρώτα έτη εφαρμογής της και για την οποία θα δοθούν εκτενέστερα στοιχεία στη συνέχεια.

Πέρα, όμως, από τον ευρωπαϊκό χώρο, υπήρχαν και άλλες 3 νομισματικές ενώσεις, σε άλλες ηπείρους. Πιο συγκεκριμένα, οι ενώσεις αυτές ήταν:

- ❖ Η νομισματική ένωση της ανατολικής περιοχής της Καραϊβικής, η οποία συστάθηκε το 1950. Στην ένωση συμμετέχουν 8 μέλη, με νόμισμα το δολάριο ανατολικής Καραϊβικής. Μέχρι το 1982, ως κεντρική τράπεζα λειτουργούσε η Νομισματική Αρχή της Ανατολής Καραϊβικής, ενώ από το 1983 κι έπειτα λειτουργεί η Κεντρική Τράπεζα της Ανατολικής Καραϊβικής¹².
- ❖ Η νομισματική ένωση της Κεντρικής Αφρικής, που συστάθηκε το 1945 με νόμισμα το γαλλικό φράγκο και με κεντρική τράπεζα την Banque des Etats de l'Afrique. Μέλη της ένωσης αποτελούν, μεταξύ άλλων, το Καμερούν και το Τσαντ.
- ❖ Η νομισματική ένωση της Δυτικής Αφρικής, που συστάθηκε το 1945 με νόμισμα το γαλλικό φράγκο και κεντρική τράπεζα την Banque Centrale des Etats de l'Afrique de l'Ouest. Μερικά από τα μέλη της ένωσης είναι το Μπενίν, το Μάλι, η Νιγηρία και η Σενεγάλη.

2.4 Η Ευρωπαϊκή Νομισματική Ένωση

Σαφέστατα, η Ευρωπαϊκή Νομισματική Ένωση, είναι μάλλον η πιο ευρέως γνωστή οικονομική ένωση κρατών, ιδίως στην Ελλάδα η οποία αποτελεί και μέλος της.

Η Ευρωπαϊκή Ένωση ιδρύθηκε το 1958 ως Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα, με στόχο τη τελωνειακή ένωση και τη δημιουργία κοινής γεωργικής αγοράς. Στη συνέχεια, η περιορισμένη αυτή κοινή αγορά επεκτάθηκε για να καλύψει,

---

¹² “ East Caribbean Dollar”, (2015), *Oanda*, διαθέσιμο στο: <http://www.oanda.com/currency/iso-currency-codes/XCD>, ανακτήθηκε την 1/9/2015.

επίσης, εμπορεύματα και υπηρεσίες στην ενιαία αγορά, η οποία μέχρι το 1993 είχε σχεδόν ολοκληρωθεί.

Η απόφαση για τη δημιουργία μιας οικονομικής και νομισματικής ένωσης ελήφθη από το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο στο Μάαστριχτ της Ολλανδίας το Δεκέμβριο 1991 και στη συνέχεια περιελήφθη στη Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση (Συνθήκη του Μάαστριχτ). Με την Οικονομική και Νομισματική Ένωση η ΕΕ έκανε ένα βήμα μπροστά στη διαδικασία οικονομικής ολοκλήρωσης που ξεκίνησε το με την ίδρυσή της¹³.

Το ευρώ, είναι το κοινό νόμισμα 19 κρατών μελών της Ευρωπαϊκής Ένωση (σε σύνολο 28), μεταξύ αυτών και η Ελλάδα, και χρησιμοποιείται από 338,6 εκατομμύρια ανθρώπους περίπου.

Η ανεξάρτητη Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα είναι υπεύθυνη για τη διαχείριση των νομισματικών ζητημάτων στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Κύριος στόχος της είναι η διατήρηση της σταθερότητας των τιμών. Η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα καθορίζει, επίσης, ορισμένα βασικά επιτόκια για την Ευρωζώνη. Αν και οι φόροι εξακολουθούν να επιβάλλονται από τα κράτη μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης και κάθε κράτος καταρτίζει μόνο του τον προϋπολογισμό του, οι εθνικές κυβερνήσεις έχουν θεσπίσει κοινούς κανόνες για τα δημόσια οικονομικά, ώστε να είναι σε θέση να συντονίζουν τις δραστηριότητές τους με στόχο τη σταθερότητα, την ανάπτυξη και την απασχόληση¹⁴.

Κατά καιρούς, η κίνηση δημιουργίας της Ευρωπαϊκής Νομισματικής Ένωσης έχει υπάρξει αντικείμενο σχολιασμού και κριτικής, ειδικά τα τελευταία χρόνια της οικονομικής κρίσης και δεδομένου ότι πλέον υπάρχει εμπειρία από τη λειτουργία της.

---

¹³ «Οικονομική και Νομισματική Ένωση», (2014), *Ευρωπαϊκή Επιτροπή*, διαθέσιμο στο: http://ec.europa.eu/economy_finance/euro/emu/index_el.htm, ανακτήθηκε την 5/9/2015.

¹⁴ «Το ευρώ», (2015), *Ευρωπαϊκή Ένωση*, διαθέσιμο στο: http://europa.eu/about-eu/basic-information/money/euro/index_el.htm, ανακτήθηκε την 5/9/2015.

Ο Μούσης¹⁵ επιχειρεί έναν απολογισμό της πορείας της ένωσης και αναφέρει αρχικά ότι παρά την αντίξοχη διεθνή συγκυρία, η δεύτερη προσπάθεια δημιουργίας μιας οικονομικής και νομισματικής ένωσης στην Ευρώπη- η πρώτη είχε επιχειρηθεί το 1971- στέφθηκε αναμφισβήτητα με επιτυχία, δεδομένων ιδίως των προβλημάτων μετάβασης στο νέο νόμισμα. Εκτός από ιστορικό γεγονός η εισαγωγή του ευρώ ήταν, επίσης, και μια στρατηγική, διοικητική και πρακτική πρόκληση. Παρά τις δυσκολίες, το ευρώ κυκλοφόρησε με επιτυχία, χάρη στην εξαιρετική συνεργασία και τον επιτυχή προγραμματισμό των εθνικών και ευρωπαϊκών αρχών.

Επιπλέον, παρά τη μεγάλη πρόοδο της πολυεθνικής ολοκλήρωσης που σήμανε η Οικονομική και Νομισματική Ένωση, οι εθνικές κυριαρχίες δεν υπέφεραν ιδιαίτερα. Τα κράτη μέλη, τα οποία πέρασαν στο τρίτο στάδιο της Οικονομικής και Νομισματικής Ένωσης, έχασαν, βέβαια, την αυτονομία της νομισματικής πολιτικής τους, εφόσον δεν διέθεταν πλέον την ελευθερία χειρισμού των δυο βασικών εργαλείων αυτής της πολιτικής, της συναλλαγματικής ισοτιμίας του νομίσματος και των επιτοκίων. Συγχρόνως, όμως, έχασαν την ευθύνη της διατήρησης της ισοτιμίας του νομίσματός τους και της ισορροπίας του ισοζυγίου πληρωμών τους, με αντάλλαγμα τον καταμερισμό της ευθύνης ως προς την ισοτιμία του ευρώ σχετικά με τα νομίσματα τρίτων χωρών και ως προς την ισορροπία του συλλογικού ισοζυγίου πληρωμών των χωρών της ζώνης ευρώ.

Η σταθερότητα των τιμών, που είναι απαραίτητος όρος της καλής λειτουργίας της Οικονομικής και Νομισματικής Ένωσης, ευνόησε την ανάπτυξη, επιτρέποντας, π.χ. στο μηχανισμό των τιμών να επενεργεί στην καλύτερη κατανομή των πόρων. Χάρη στην εξάλειψη των επιβαρύνσεων για τον συναλλαγματικό κίνδυνο και τον πληθωρισμό, τα επιτόκια διατηρήθηκαν σε χαμηλά επίπεδα. Το πιο άμεσο στατικό όφελος της Οικονομικής και Νομισματικής Ένωσης ήταν η εξάλειψη όλων των εξόδων των συναλλαγών που συνδέονται με τη χρησιμοποίηση πολλών νομισμάτων, εξόδων που αντιπροσώπευαν άλλοτε 0,3 με 0,4% του ΑΕΠ της Ένωσης.

Επιπλέον, το ευρώ επιτρέπει μια καλύτερη ισορροπία του διεθνούς νομισματικού συστήματος, το οποίο κυριαρχείται εδώ και πενήντα χρόνια από το

---

¹⁵ Μούσης, Ν., (2011), *Ευρωπαϊκή Ένωση: δίκαιο, οικονομία, πολιτικές*, Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση.

δολάριο, που χρησιμεύει σαν νόμισμα αναφοράς για σχεδόν το 60% του διεθνούς εμπορίου, ενώ οι αμερικανικές εξαγωγές αντιπροσωπεύουν περίπου το 12% των παγκόσμιων εξαγωγών. Η οικονομική και εμπορική ισχύς της (18% των παγκόσμιων εξαγωγών), έδωσα στην ένωση τη δυνατότητα να πάρει ενεργό μέρος στη μεταρρύθμιση του διεθνούς νομισματικού και χρηματοοικονομικού συστήματος.

Από το 2008, όμως, η Ευρώπη και ειδικά η νεοσύστατη ευρωζώνη υφίστανται τις επιβλαβείς συνέπειες της παγκόσμιας ύφεσης. Οι ευρωπαϊκές οικονομίες υπέφεραν από τη παγκόσμια χρηματοοικονομική κρίση, η οποία άρχισε, με τα επισφαλή ενυπόθηκα δάνεια και τους «τοξικούς» χρηματιστηριακούς τίτλους που στηρίζονταν σε αυτές τις επισφαλείς υποθήκες, στις Ηνωμένες Πολιτείες στα μέσα του 2008, και έπληξε σύντομα όλον τον κόσμο. Ως αποτέλεσμα αυτών των εξωτερικών και απρόβλεπτων περιστάσεων, όλα τα κράτη μέλη της ΕΕ πλήγηκαν από την ύφεση και τα αυξανόμενα επίπεδα ανεργίας.

Η παγκόσμια κρίση ανέδειξε της αδυναμίες της ευρωπαϊκής οικονομικής και νομισματικής ένωσης. Υποφέρει ιδίως από μια ανισορροπία μεταξύ της ισχυρής νομισματικής και της ασθενούς οικονομικής πτέρυγας της. Η ζώνη του ευρώ είναι μια νομισματική ένωση που λειτουργεί με μια ενιαία νομισματική πολιτική και με συντονισμένες, αλλά αποκεντρωμένες οικονομικές πολιτικές. Ενώ η διαχείριση της νομισματικής πολιτικής εμπίπτει στην αποκλειστική αρμοδιότητα της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας, οι οικονομικές και δημοσιονομικές πολιτικές εμπίπτουν στην εθνική αρμοδιότητα. Όμως, στην ενοποιημένη νομισματική και οικονομική ζώνη, οι μεμονωμένες δημοσιονομικές παρεκκλίσεις και η ανεπαρκής συγκράτηση του πληθωρισμού σε ορισμένα κράτη μέλη έχουν συλλογικό κόστος, το οποίο υφίστανται όλα τα κράτη που μοιράζονται το ίδιο νόμισμα. Αυτό διαφάνηκε, στο τέλος του 2009, όταν η ελληνική κρίση, που εν μέρει προκλήθηκε και ενισχύθηκε από την παγκόσμια κρίση, άγγιξε άλλες χώρες της ζώνης του ευρώ και την αξία του ίδιου του ευρώ.

Στην Ευρωπαϊκή Ένωση, άρα, εντοπίζονται τα οφέλη από τη συμμετοχή σε μια νομισματική συνένωση, όπως η σταθερότητα των τιμών και η εξάλειψη όλων των εξόδων των συναλλαγών που συνδέονται με τη χρησιμοποίηση πολλών νομισμάτων, αλλά ταυτόχρονα τα κράτη-μέλη έχουν χάσει τη εθνική τους κυριαρχία σε θέματα νομισματικής πολιτικής.

Στο επόμενο Κεφάλαιο, μελετάται η περίπτωση της Νομισματικής Ένωσης της Ανατολικής Αφρικής κι εντοπίζονται τα θετικά, αλλά και τα τρωτά της σημεία.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3 Η ΝΟΜΙΣΜΑΤΙΚΗ ΕΝΩΣΗ ΤΗΣ ΑΝΑΤΟΛΙΚΗΣ ΑΦΡΙΚΗΣ

3.1 Ιστορική αναδρομή

Η ιστορία της περιφερειακής συνεργασίας στην Ανατολική Αφρική εντοπίζεται στην προ - αποικιακή εποχή. Οι πρώτες κινήσεις προς την κατεύθυνση της συνεργασίας μεταξύ των κρατών της Κένυα, της Τανγκανίκα και της Ουγκάντα έγιναν το 1919, υπό βρετανική διοίκηση, όπου σχηματίστηκε μια τελωνειακή ένωση. Ωστόσο, ακόμη και κατά το πρώτο εξάμηνο του 20^{ου} αιώνα, ο διαφορετικός οικονομικός προσανατολισμός στις τρεις χώρες ήταν εμφανής, που αργότερα δημιούργησε ένα φάσμα προβλημάτων συμβατότητας¹⁶.

Οι οικονομικοί δεσμοί ενισχύθηκαν το 1948 με την ίδρυση της Ύπατης Αρμοστείας της Ανατολικής Αφρικής, η οποία καθιέρωσε ένα ενιαίο φόρο εισοδήματος εκτός από την τελωνειακή ένωση. Μετά το τέλος της αποικιακής περιόδου, δύο οργανισμοί διαδραμάτισαν σημαντικό ρόλο στην επιδίωξη της περιφερειακής ολοκλήρωσης.

Ο Οργανισμός Κοινών Υπηρεσιών Ανατολικής Αφρικής (EASCO – East African Common Service Organisation), διαδέχτηκε την Επιτροπή της Ανατολικής Αφρικής που υφίστατο την εποχή της αποικιοκρατίας. Παρόλα αυτά, σχετικά με την λήψη των αποφάσεων την δεκαετία του 1960, ο Οργανισμός Κοινών Υπηρεσιών Ανατολικής Αφρικής (EASCO) ήταν στενά συνδεδεμένη με τις δομές προ ανεξαρτησίας. Επιπλέον, έγινε προσπάθεια να συσταθεί κεντρική τράπεζα το 1965. Τα σχέδια εγκατάστασης μια κοινής αγοράς ήταν δύσκολα εφαρμόσιμα στη πράξη. Ωστόσο, υπήρχε ακόμα ενδιαφέρον περιφερειακής συνεργασίας κι έτσι το 1967 συστάθηκε η πρώτη Ένωση Ανατολικής Αφρικής. Τα 3 κράτη-μέλη, η Κένυα, η

---

¹⁶ Reith, S. and Boltz, M., (2011), *The East African Community. Regional Integration between Aspiration and Reality*, Kas International Reports.

Τανζανία και η Ουγκάντα, συμφώνησαν σε συνεργασία σε μια σειρά θεμάτων οικονομικού και κοινωνικού χαρακτήρα. Η πρώτη Ανατολικοαφρικανική Ένωση (EAC) και η εκτεταμένη συνοχή που επιτεύχθηκε, έγινε δεκτή με επιτυχία, αλλά παρόλα αυτά το εγχείρημα κατέρρευσε το 1977. Η αποτυχία αυτή, μπορεί να αποδοθεί στους κάτωθι παράγοντες:

- Έλλειψη μηχανισμών καθοδήγησης.
- Η άνιση κατανομή των κερδών.
- Η φτωχή διοικητική δομή.
- Οι ασυμβίβαστες διαφορές μεταξύ στελεχών των κρατών.

Στα χρόνια που ακολούθησαν από την κατάρρευση της πρώτης Ανατολικοαφρικανικής Ένωσης (EAC), τα τρία πρώην κράτη-μέλη προσπάθησαν να ρυθμίσουν τα οικονομικά ζητήματα υπό τη μορφή ανεξάρτητων πολυμερών συμφωνιών. Σημαντικά βήματα προς τη σύσταση ένωσης έγιναν το 1993 και το 1997 σε 2 Συνόδους Κορυφής. Το 1993, συστάθηκε η Τριμερής Επιτροπή Μόνιμης Συνεργασίας, ένας συνεργατικός οργανισμός που το 1998 οδήγησε στο προσχέδιο συμφωνίας για την επερχόμενη Ανατολικοαφρικανική Ένωση (EAC). Η συνεργασία σε θέματα ασφάλειας καθορίστηκε, επίσης, αυτή τη περίοδο. Το Νοέμβριο του 1999, υπογράφηκε η Συμφωνία για τη Σύσταση Ανατολικοαφρικανικής Ένωσης από τις κυβερνήσεις της Ουγκάντα, της Κένυα και της Τανζανίας. Τέθηκε σε ισχύ στις 7 Ιουλίου του 2000. Το 2007 εισήλθαν 2 νέα μέλη, η Ρουάντα και το Μπουρούντι.

3.2 Στόχοι της Ένωσης

Η Ανατολικοαφρικανική Ένωση συστάθηκε στόχο την επιτυχή συνένωση στα τελωνεία, την δημιουργία κοινής αγοράς, νομισματικής ένωσης και τελικώς πολιτικής ομοσπονδίας. Το 2004, δημοσιεύτηκε ανακοίνωση όπου αναφερόταν το όραμα επιτάχυνσης της διαδικασίας ενοποίησης, συστήνοντας ότι τα στάδια της ενσωμάτωσης δεν πρέπει να ακολουθήσουν μια αλληλουχία, αλλά να εφαρμόζονται παράλληλα. Σήμερα, η επίτευξη των στόχων αντιμετωπίζεται με μια πιο συγκρατημένη στάση. Η νομισματική ένωση δεν έχει πραγματοποιηθεί, ενώ παρά το γεγονός ότι το πρωτόκολλο σχετικά με την κοινή αγορά έχει τεθεί σε ισχύ από την 1^η Ιουλίου 2010, η εθνική προσαρμογή υστερεί. Η διοίκηση της Ανατολικοαφρικανικής Ένωσης (EAC) γνωρίζει ότι η ενσωμάτωση των συμφωνημένων αποφάσεων είναι ανεπαρκής. Η εγκαθίδρυση της κοινής αγοράς θεωρείται σαν μια διαδικασία που χρειάζεται χρόνο για να επιτευχθεί. Για παράδειγμα, το θέμα των δασμών μεταξύ των τελωνείων δεν έχει λυθεί και η διακίνηση των προϊόντων μεταξύ των κρατών- μελών δε γίνεται ελεύθερα.

Σε αυτά τα πλαίσια, θα αναμενόταν να θεωρείται απατηλή η επερχόμενη πολιτική συνένωση. Παρόλα αυτά, η Ανατολικοαφρικανική Ένωση (EAC) παραμένει προσηλωμένη προς αυτό το στόχο, ενώ έχουν γίνει βήματα προς την συνένωση μη οικονομικού χαρακτήρα. Υφίσταται σχέδια βάσει των οποίων η Ανατολικοαφρικανική Ένωση (EAC) θα κατέχει σημαντικότερη θέση στη τοπική σταθερότητα, από τη στιγμή που όλα τα μέλη, εκτός από τη Τανζανία, έχουν εσωτερικές πολιτικές δυσκολίες να αντιπαρέλθουν. Η τοπική συνεργασία των σωμάτων ασφαλείας και η άμεση ανταπόκριση στις κλιμακούμενες διενέξεις θα μπορούσαν να καταστούν ιδιαίτερα χρήσιμες. Η ασφάλεια και η ειρήνη έχουν καθοριστεί ως βασικοί παράγοντες για την επιτυχή ενσωμάτωση.

Σε θεωρητική βάση, η Ανατολικοαφρικανική Ένωση (EAC) έχει δυναμική βάση με στοιχεία τη συνεργασία στις αποφάσεις της πολιτικής ασφαλείας, μέτρα καταπολέμησης του εμπορίου ναρκωτικών και όπλων και τη συνεργασία των αστυνομικών αρχών για την αντιμετώπιση της παγκόσμιας τρομοκρατίας. Επιπλέον, η Ανατολικοαφρικανική Ένωση (EAC) διαθέτει ερευνητικό ινστιτούτο.

Παρόλα αυτά, η πραγματικότητα διαφέρει. Η επιρροή της Ένωσης στο θέμα της ειρήνης και της ασφάλειας είναι ελάχιστη. Η διαχείριση των συγκρούσεων γίνεται, κυρίως, από εθνικούς φορείς του κράτους. Επιδιώκεται, όμως, η προώθηση πολιτιστικών, αθλητικών κι εκπαιδευτικών προγραμμάτων, αν και η έκταση και η επιτυχία αυτών μπορεί να θεωρηθεί αμφίβολη¹⁷.

3.3 Η θεσμική δομή της Ανατολικοαφρικανικής Ένωσης (EAC)

Η αυτονομία των περιφερειακών οργανώσεων επιτυγχάνεται, κυρίως, από την ανεξαρτησία των θεσμών τους και την ελευθερία από την εθνική επιρροή του κράτους. Στη περίπτωση της Ένωσης της Ανατολικής Αφρικής, οι οργανισμοί αυτοί είναι η Σύνοδος Κορυφής, το Συμβούλιο των Υπουργών, η Συντονιστική Επιτροπή, οι Τομεακές Επιτροπές, το Δικαστήριο Ανατολικής Αφρικής Δικαστήριο, η Νομοθετική Συνέλευση Ανατολικής Αφρικής και η Γραμματεία.

Οι περισσότεροι οργανισμοί είναι διαπολιτειακοί ενώ στο επίκεντρο βρίσκεται η Σύνοδος Κορυφής. Στη Σύνοδο Κορυφής συναντώνται οι ηγέτες των κρατών-μελών και προσδιορίζονται οι κατευθυντήριες γραμμές. Οι αποφάσεις λαμβάνονται κατά πλειοψηφία. Η Σύνοδος Κορυφής προσομοιάζει με το Συμβούλιο της Ευρώπης, αλλά είναι πιο ισχυρή. Αποτελείται από τους υπουργούς που είναι υπεύθυνοι για την περιφερειακή ενσωμάτωση στα 5 κράτη-μέλη. Η βασική επιδίωξη είναι η υποστήριξη και η εποπτεία στην εφαρμογή των αποφάσεων του Συμβουλίου. Το Συμβούλιο, επίσης, συντάσσει το νομοθετικά προσχέδια για τη Νομοθετική Συνέλευση. Όπως και η Σύνοδος, το Συμβούλιο είναι διακυβερνητικό στη φύση του¹⁸.

---

¹⁷ Reith, S. and Boltz, M., (2011), *The East African Community. Regional Integration between Aspiration and Reality*, Kas International Reports.

¹⁸ Reith, S. and Boltz, M., (2011), *The East African Community. Regional Integration between Aspiration and Reality*, Kas International Reports.

3.4 Η μακροοικονομική σύγκλιση στην Ανατολικοαφρικανική Ένωση (EAC)

Η αξιολόγηση των επερχόμενων νομισματικών ενώσεων έχει γίνει βάσει της μακροοικονομικής σύγκλισης, προερχόμενης από τη θεωρία των Άριστων Νομισματικών Περιοχών και αναφέρεται στη σύγκλιση μιας σειράς των βασικών μακροοικονομικών μεγεθών μεταξύ των κρατών- μελών. Γενικά, έχει συμφωνηθεί ότι η νομισματική ενοποίηση είναι πιο επιτυχής όταν βασικά τα μακροοικονομικά μεγέθη και οι κανόνες συγκλίνουν στα μέλη της ζώνης του κοινού νομίσματος. Αυτό αυξάνει την αποτελεσματικότητα της νομισματικής πολιτικής να ανταποκριθεί στις ανάγκες της κάθε χώρας.

Η μακροοικονομική σύγκλιση μπορεί να θεωρηθεί ως προϋπόθεση για τη νομισματική ένταξη στην Ένωση. Ωστόσο, σε σχέση με την Ευρωπαϊκή Ένωση, υποστηρίζεται ότι η σύγκλιση θα πρέπει να θεωρείται ως μόνιμος στόχος, παρά μια προϋπόθεση για την ένταξη, διότι συμβάλλει στη μείωση δαπανηρών αναταραχών στο εσωτερικό της νομισματικής περιοχής. Τα μακροοικονομικά κριτήρια σύγκλισης που χρησιμοποιούνται περιλαμβάνουν κυρίως τη σύγκλιση του πληθωρισμού σε χαμηλή τιμή, τη μείωση των δημοσίων ελλειμμάτων και χρέους κάτω από ένα προκαθορισμένο όριο τιμών.

Στην Ανατολικοαφρικανική Ένωση (EAC), τα μακροοικονομικά κριτήρια σύγκλισης εγκρίθηκαν από τα κράτη-μέλη το 2007. Είναι σύνολα για τρία διαφορετικά στάδια και χωρίζονται σε πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια κριτήρια στα δύο πρώτα στάδια, που ακολουθείται από την εισαγωγή του ενιαίου νομίσματος κατά το τελευταίο στάδιο¹⁹.

---

¹⁹ “Towards a Common Currency in the East African Community (EAC). Issues, challenges and prospects”,(2012), *Economic Commission for Africa*.

3.4.1 Κριτήρια δημοσιονομικής σύγκλισης

Εντός της περιοχής της Ανατολικοαφρικανικής Ένωσης (EAC), το αρχικό όριο των επιτρεπόμενων δημοσιονομικών ελλειμμάτων του 3% του ΑΕΠ, συμπεριλαμβανομένων των επιχορηγήσεων ήταν σχετικά κοντά στα πραγματικά επίπεδα ελλείμματος των χωρών το 2008. Η Ουγκάντα, η Ρουάντα και το Μπουρούντι πληρούν το κριτήριο από το 2004. Καμία χώρα, όμως, ή περιφέρεια με εξαίρεση την Κένυα το 2007 και το 2008, έχουν εκπληρώσει ποτέ το κριτήριο του δημοσιονομικού ελλείμματος χωρίς τις επιχορηγήσεις (6%).

Επιπλέον, τα μελλοντικά ελλείμματα συμπεριλαμβανομένου του κριτηρίου των επιχορηγήσεων κριτηρίου (2%) είναι χαμηλότερα από τα επίπεδα που επιτυγχάνουν οι χώρες που αναφέρθηκαν.

3.4.2 Σύγκλιση στον πληθωρισμό

Οι διαφορές του πληθωρισμού μπορεί να υποδεικνύουν διαφορές στον τρόπο που οι χώρες έχουν πραγματοποιήσει τις οικονομικές πολιτικές. Έτσι, τα πρότυπα του πληθωρισμού θα πρέπει να είναι παρόμοια στις χώρες ώστε να είναι επαρκείς υποψήφιοι για ένα κοινό νόμισμα. Όλες οι χώρες της Ανατολικοαφρικανικής Ένωσης (EAC) αναλαμβάνουν προγράμματα του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου (ΔΝΤ) τα οποία μπορεί να βοηθήσουν τα ποσοστά πληθωρισμού να συγκλίνουν, και ως εκ τούτου να διευκολύνουν το σχηματισμό μιας νομισματικής ένωσης. Ωστόσο, ο τρέχων στόχος του 5% ως ανώτατο όριο για τον πληθωρισμό είναι ιδιαίτερα απαιτητικός κατά την εξέταση της εξέλιξης των ρυθμών πληθωρισμού στις χώρες της Ανατολικοαφρικανικής Ένωσης (EAC), ακόμη και αν εξαιρεθούν οι περίοδοι που οι χώρες αντιμετωπίζουν σοβαρές διαταραχές των εξωτερικών τιμών. Αυτό αναδεικνύει το θέμα της συνάφειας του επιπέδου της σύγκλισης ως κριτήριο. Με βάση την εμπειρία των υφιστάμενων νομισματικών ενώσεων, μπορεί να είναι καταλληλότερο να καθορίζεται ο στόχος για τον πληθωρισμό σε σχέση με το μέσο όρο της Ανατολικοαφρικανικής Ένωσης (EAC) ή σε σχέση με το μέσο όρο των χωρών με τις καλύτερες επιδόσεις.

3.5 Οικονομίες κλίμακας, εξειδίκευση κι ελκυστικότητα

Τα οικονομικά οφέλη από τη συμμετοχή σε μια νομισματική ένωση μπορεί να είναι σημαντικά, αλλά δεν εκδηλώνονται άμεσα. Μερικοί βασικοί οικονομικοί παράγοντες, που συνδέονται μεταξύ τους, είναι ιδιαιτέρως σημαντικοί όπως η ανάπτυξη του εσωτερικού εμπορίου στην ένωση, αύξηση της παραγωγής που συνοδεύεται από τη μείωση του κατά μονάδα κόστους των βιομηχανικών προϊόντων-δημιουργία, δηλαδή, οικονομιών κλίμακας- εξειδίκευση της οικονομίας και υψηλή συγκέντρωση των επιχειρήσεων σε συγκεκριμένες περιοχές όπου έχουν ανταγωνιστικό πλεονέκτημα και καλύτερο συντονισμό στις απευθείας ξένες επενδύσεις.

Μια τελωνειακή ένωση και η ύπαρξη κοινής αγοράς, μπορεί να οδηγήσει σε αύξηση του εμπορίου στα όρια της ένωσης. Η κατάργηση των τελωνειακών ορίων και η κατάργηση των δασμών, ωθεί την ανάπτυξη της οικονομίας, τουλάχιστον θεωρητικά. Παρόλα αυτά, η σύνδεση αυτή είναι εύθραυστη. Σαν ποσοστό του συνολικού εμπορίου των κρατών – μελών, το εσωτερικό εμπόριο στην Ανατολικοαφρικανική Ένωση (EAC) αυξάνεται, αλλά με αργό ρυθμό. Οι εξαγωγές, κυρίως γεωργικά αγαθά και μεταποιημένα προϊόντα, είναι χαρακτηριστικό που εμφανίζεται πιο έντονα στο εσωτερικό εμπόριο της Ανατολικοαφρικανικής Ένωσης (EAC) από ότι οι εισαγωγές, οι οποίες συνήθως γίνονται από τρίτες χώρες. Ενώ το εξωτερικό εμπόριο, με την Ευρωπαϊκή Ένωση για παράδειγμα, εμφανίζει διακυμάνσεις, το εσωτερικό εμπόριο είναι ικανό να επιτύχει σταθερούς ρυθμούς ανάπτυξης.

Στενά συνδεδεμένη με την ανάπτυξη του εσωτερικού εμπορίου είναι η επίτευξη οικονομιών κλίμακας. Η πρόσβαση σε διευρυμένη αγορά, δίνει αυτή τη δυνατότητα. Η παραγωγή αυξάνεται με αποτέλεσμα να μειώνεται το κατά μονάδα κόστος, ενώ τα σταθερά έξοδα παραμένουν αμετάβλητα. Η αυξημένη αποδοτικότητα που προκύπτει μειώνει τις τιμές και συνεπώς ενισχύεται η τοπική κατανάλωση. Σε σύγκριση με τα ξένα προϊόντα που υπόκεινται σε δασμούς, τα τοπικά προϊόντα γίνονται περισσότερο ανταγωνιστικά. Παρόλα αυτά, η οικονομική δυναμική δύναται

να προκαλέσει την άνιση κατανομή. Είναι δύσκολο να προβλεφθεί ποιές επιχειρήσεις θα ευδοκιμήσουν, ενώ είναι πιθανό ότι οι τάσεις θα ποικίλλουν στα διάφορα σημεία της ένωσης. Για αυτό το λόγο, η Ανατολικοαφρικανική Ένωση (EAC) οφείλει να μεριμνήσει ώστε όλα τα μέλη συμμετέχουν εξίσου στα οφέλη της συνεργασίας.

Ως αποτέλεσμα της ευρύτερης αγοράς και του μεγαλύτερου ανταγωνισμού εντός της ένωσης, οι επιχειρήσεις θα επικεντρωθούν περισσότερο στον πυρήνα των αρμοδιοτήτων τους. Ωστόσο, για να είναι επιτυχής, η υλοποίηση των συγκριτικών ανταγωνιστικών πλεονεκτημάτων πρέπει να βασίζεται στην δίκαιη κατανομή, συνοδευόμενη ενδεχομένως από μηχανισμούς αντιστάθμισης. Επιπλέον, η μεγαλύτερη κατάτμηση του εργατικού δυναμικού μπορεί να επιταχύνει την εκβιομηχάνιση. Υπό ορισμένους όρους, αυτό αλλάζει την ανταγωνιστικότητα των εσωτερικά παραγόμενων προϊόντων όταν έρχεται σε αντίθεση με τις εισαγωγές εκτός ένωσης.

Το πρόβλημα του υψηλού επιπέδου εξάρτησης για τα πρωτογενή προϊόντα εξαγωγής απεικονίζει τις δυνατότητες βιομηχανικής ανάπτυξης. Αν οι προσπάθειες για να καταστεί η βιομηχανία της ένωσης ανταγωνιστική μέσω οικονομιών κλίμακας και εξειδίκευσης καταστούν επιτυχημένες, τότε είναι δυνατή η ύπαρξη μιας βιώσιμης οικονομικής ανάπτυξης.

Μια μεγαλύτερη αγορά και μια ενοποιημένη οικονομική πολιτική θα αυξήσει την ελκυστικότητα της περιοχής. Οι επενδύσεις στην Ανατολική Αφρική έχουν αυξηθεί σημαντικά, αλλά παραμένουν στενά συνδεδεμένες με το στόχο της απόδοσης. Μια πιο ελκυστική αγορά θα μπορούσε να οδηγήσει σε μια αύξηση των άμεσων ξένων επενδύσεων σε πολλές περιοχές²⁰.

---

²⁰ Reith, S. and Boltz, M., (2011), *The East African Community. Regional Integration between Aspiration and Reality*, Kas International Reports.

3.6 Τα βασικά επιτεύγματα της Ανατολικοαφρικανικής Ένωσης (EAC)

Σε μια προσπάθεια προσδιορισμού των κυριότερων επιτευγμάτων, μέχρι τώρα, στα όρια της Ανατολικοαφρικανικής Ένωσης (EAC), θα μπορούσε να γίνει η πιο κάτω κατηγοριοποίηση²¹.

3.6.1 Οικονομία

- ❖ Σύσταση της Ένωσης Τελωνείων της Ανατολικής Αφρικής.
- ❖ Σύσταση της Κοινής Αγοράς της Ανατολικής Αφρικής.
- ❖ Υπογραφή του Πρωτοκόλλου για την σύσταση Ανατολικοαφρικανικής Νομισματικής Ένωσης.
- ❖ Δυνατότητα μετατροπής των νομισμάτων της Κένυα, της Τανζανίας και της Ουγκάντας.
- ❖ Επιτεύγματα στην αγορά κεφαλαίων.
- ❖ Κοινά αναπτυξιακά έργα υποδομής.
- ❖ Εναρμόνιση των ορίων των αξόνων μεταφοράς φορτίου.
- ❖ Εναρμόνιση των κριτηρίων για προϊόντα που παράγονται στην Ανατολική Αφρική.
- ❖ Μείωση των εθνικών συνόρων σε σχέση με το εμπόριο.
- ❖ Εφαρμογή δασμολογικών εκπτώσεων.
- ❖ Ελεύθερη διακίνηση αποθεμάτων.

---

²¹“Key EAC achievements”, (2015), EAC, διαθέσιμο στο: http://www.eac.int/index.php?option=com_content&view=article&id=46&Itemid=56, ανακτήθηκε στις 16/9/2015.

- ❖ Σύμπλευση των λειτουργιών των Υπουργείων Οικονομικών και των Κεντρικών Τραπεζών κατά τη διαδικασία σύνταξης και παρουσίασης του Κρατικού Προϋπολογισμού
- ❖ Κοινά πιστοποιητικά υγείας εκδίδονται από εθνικούς φορείς για προϊόντα που διακινούνται στην Ανατολική Αφρική.
- ❖ Έναρξη του Συστήματος Πληρωμών Ανατολικής Αφρικής που διευκολύνει την ασφαλή μεταφορά των πληρωμών εντός της περιοχής.

3.6.2 Κοινωνία- πολιτισμός

- ❖ Διάθεση του διαβατηρίου της Ανατολικής Αφρικής, το οποίο χορηγεί στο κάτοχο την εξάμηνη δυνατότητα πολλαπλών εισόδων στην περιοχή
- ❖ Εφαρμογή επτά ημερών της περιόδου χάριτος για την προσωπικά μηχανοκίνητα οχήματα που διασχίζουν τα εθνικά σύνορα των κρατών-μελών της Ανατολικοαφρικανικής Ένωσης (EAC).
- ❖ Ίδρυση ειδικών ταμείων για τη μετανάστευση Ανατολικοαφρικανών στα λιμάνια εισόδου.
- ❖ Έκδοση προσωρινών ταξιδιωτικών εγγράφων για τη διευκόλυνση των ταξιδιών εντός της περιοχής από τους πολίτες της Ανατολικοαφρικανικής Ένωσης (EAC).
- ❖ Απλοποίηση των εντύπων μετανάστευσης στα λιμάνια εισόδου.
- ❖ Κατάργηση της φοιτητικής βίζας για τους Ανατολικοαφρικανούς.
- ❖ Συγκεκριμενοποίηση των πανεπιστημιακών διδάκτρων για Ανατολικοαφρικανούς πολίτες.
- ❖ Λειτουργία προγραμμάτων ανταλλαγής φοιτητών σε πανεπιστημιακό επίπεδο.
- ❖ Λειτουργία ελέγχου ασθενειών στα σύνορα.
- ❖ Απλοποίηση των διαδικασιών για την απόκτηση αδειών εργασίας.

- ❖ Διεξαγωγή ετήσιου διαγωνισμού εργασιών για τους φοιτητές της Ανατολικοαφρικανικής Ένωσης (EAC).
- ❖ Διεξαγωγή φεστιβάλ τέχνης και πολιτισμού.

3.6.3 Πολιτική- ασφάλεια- άμυνα

- ❖ Υπογραφή της Συνθήκης για τη σύσταση της Ανατολικοαφρικανικής Ένωσης το 1999.
- ❖ Κοινή στρατιωτική εκπαίδευση για τις Εθνικές Δυνάμεις Άμυνας των μελών της Ανατολικοαφρικανικής Ένωσης (EAC).
- ❖ Συναντήσεις των αρχηγών των αστυνομικών αρχών και των διοικούντων για τη συνεργασία σε θέματα ειρήνης και ασφάλειας.
- ❖ Κοινές περίπολοι και παρακολουθήσεις για τη πάταξη του εγκλήματος στα σύνορα.

3.7 Εκτιμήσεις σχετικά με το εάν η Ανατολικοαφρικανική Ένωση (EAC) αποτελεί άριστη νομισματική περιοχή

Προκειμένου μια συνένωση κρατών να θεωρηθεί άριστη νομισματική περιοχή, όπως αναφέρθηκε και εισαγωγικά, πρέπει να πληρούνται μια σειρά κριτηρίων.

Αρχικά, χρειάζεται να υπάρχει σταθερός πληθωρισμός κι επιπλέον ομοιομορφία στο επίπεδο πληθωρισμού των κρατών που επιθυμούν να γίνουν μέλη της ένωσης. Σύμφωνα με τα όρια που τέθηκαν για την Ανατολικοαφρικανική Ένωση (EAC), το όριο πληθωρισμού πρέπει να κυμαίνεται μεταξύ του 5% και του 8%, αλλά τα στοιχεία για το 2012 καταδείκνυαν την Ουγκάντα με πληθωρισμό ύψους 18,7%, την Κένυα με 14%, την Τανζανία με 12,7% και το Μπουρούντι με 9,6%, τιμές που αποκλίνουν, στις περισσότερες περιπτώσεις, σημαντικά από τα επιθυμητά επίπεδα.

Επόμενος παράγοντας που λαμβάνεται υπόψη είναι ο ρυθμός ανάπτυξης του ΑΕΠ. Στη περίπτωση της Ανατολικοαφρικανικής Ένωσης (EAC) ο ρυθμός αυτός, παρουσιάζει έντονες διαφοροποιήσεις από χώρα σε χώρα.

Εξίσου σημαντική παράμετρος θεωρείται η δυνατότητα διεύρυνσης της αγοράς για τα κράτη- μέλη. Η μελέτη στη περίπτωση της Ανατολικοαφρικανικής Ένωσης (EAC) καταδεικνύει ότι οι χώρες επιδεικνύουν χαλαρή τάση σε σχέση με τη δυνατότητα «ανοίγματος» της αγοράς τους σε ξένες αγορές και δεν είναι σε θέση να επωφεληθούν από τις δυνατότητες της ένωσης.

Υπάρχουν και άλλα κριτήρια τα οποία οδηγούν στο συμπέρασμα ότι η Ανατολικοαφρικανική Ένωση (EAC) δεν αποτελεί άριστη νομισματική περιοχή. Οι χώρες- μέλη βρίσκονται σε διαφορετικά σημεία του οικονομικού κύκλου, το εσωτερικό εμπόριο μεταξύ των κρατών είναι σε χαμηλά επίπεδα, ενώ οι μικρότερες σε μέγεθος χώρες, δηλαδή το Μπουρούντι και η Ρουάντα, μάλλον, δεν είναι σε θέση να επωφεληθούν από την ένωση.

Η έννοια της νομισματικής ένωσης με την παραδοσιακή αντίληψη, φαίνεται ότι δεν ανταποκρίνεται στις ανάγκες της Ανατολικοαφρικανικής Ένωσης (EAC) και δεν ταιριάζει με τις συνθήκες που επικρατούν στα μέλη που την απαρτίζουν. Αυτό σημαίνει ότι χρειάζεται επιπλέον έρευνα στα ιδιαίτερα οικονομικά και κοινωνικά κριτήρια που μπορούν να επηρεάσουν το αποτέλεσμα της σχεδιαζόμενης νομισματικής ένωσης²².

Ο Manasseh²³, ακόμα, αναφέρει ότι η Ανατολικοαφρικανική Ένωση (EAC) σε καμία περίπτωση δεν αποτελεί άριστη νομισματική περιοχή, αφού δεν καλύπτονται τουλάχιστον 2 από τις θεμελιώσεις αρχές. Αρχικά, δεν υφίσταται ενοποίηση των αγορών και «άνοιγμα» αυτών κι εν συνεχεία δεν υπάρχει ενιαίος δείκτης των θεμελιωδών μακροοικονομικών μεγεθών σύγκλισης για τις συμμετέχουσες χώρες.

---

²² Bagumhe, E., P., (2013), “Feasibility and implication of the East African Community Monetary Union: An Application of Optimal Currency Area Index Methodology”, *International Conference on Development Policy*.

²³ Manasseh, N., (2012), “East Africa: Lessons From the Euro Debt Crisis”, All Africa, διαθέσιμο στο: <http://allafrica.com/stories/201207030115.html>, ανακτήθηκε την 10/1/2016.

Ο Dapontas²⁴, επιπλέον, επισημαίνει ότι η πρόσφατη εμπειρία της κρίσης στην Ευρωπαϊκή Ένωση, πρέπει να επιστήσει περισσότερο τη προσοχή των ιθυνόντων σχετικά με τη συγκρότηση νομισματικής ένωσης στην Ανατολική Αφρική. Δεν πρέπει να υπάρξει κανενός είδους βιασύνη και η οικονομική συνένωση θα πρέπει να ολοκληρωθεί σε συνδυασμό και με την πολιτική.

Επιπρόσθετα, το επίπεδο της ελευθερίας σε συγκεκριμένους τομείς μιας οικονομίας είναι κρίσιμος παράγοντας για τη δημιουργία μια βιώσιμης νομισματικής ένωσης. Το επίπεδο της ελευθερίας καθορίζει και το πώς η συμμετοχή μιας χώρας σε μια νομισματική ένωση αποδίδει σε σχέση με τις αναγκαίες μεταρρυθμίσεις. Όσο ο αριθμός των συμμετεχόντων χωρών αυξάνει πρέπει να προτείνονται και να εφαρμόζονται επιπλέον συμβιβασμοί.

Οι Sheikh, Yusuf & Aslam²⁵ μελέτησαν το ζήτημα με τη χρήση οικονομετρικού μοντέλου που έλαβε υπόψη ως παραμέτρους τη παγκόσμια προσφορά, τη τοπική προσφορά, τη τοπική ζήτηση και τις νομισματικές ανισορροπίες στη περιοχή της Ανατολικής Αφρικής. Με βάση τα στοιχεία, διαφάνηκε ότι η συσχέτιση των διαταραχών της εγχώριας ζήτησης και της εξωτερικής προσφοράς ήταν κυρίαρχη στην Ανατολικοαφρικανική Ένωση (EAC), ενώ οι εγχώριες διαταραχές της προσφοράς και της νομισματικής ανισορροπίας ήταν λιγότερο συσχετισμένες.

Σε γενικές γραμμές, τα αποτελέσματα συνέκλιναν με προηγούμενες μελέτες και τόνιζαν για μια ακόμα φορά ότι αν και τα μέλη της Ανατολικοαφρικανικής Ένωσης (EAC) χαρακτηρίζονται από συμμετρικές ανισορροπίες, απαιτείται επιπλέον

---

²⁴ Dapontas, D., (2015), Can Eastern African Monetary Union Become a successful OCA? Comparisons with the Euro zone case, *Global Advanced Research Journal of Economics, Accounting and Finance*, X(X).

²⁵ Sheikh, A., K., Yusuf, Z. & Aslam, M., (2013), Feasibility of a Monetary Union in the East African Community: A Structural Vector Autoregression Model, *Journal of Economics, Business and Management*, 1(1).

συνεργασία στην υιοθέτηση πολιτικών προκειμένου να επιτευχθεί το επιθυμητό επίπεδο ευθυγράμμισης.

Αν και οι χώρες της Ανατολικοαφρικανικής Ένωσης (EAC) έχουν επιδείξει μια κάποια πρόοδο σε βασικούς τομείς, έχουν ακόμα να καλύψουν σημαντικό έδαφος σε σχέση με τα δημοσιονομικά ελλείμματα ώστε να συγκροτήσουν μια νομισματική ένωση. Μέχρι τώρα, οι συμμετέχουσες χώρες δεν έχουν επιτύχει τον αντικειμενικό στόχο στα δημόσια ελλείμματα και τη διατήρηση ενός σταθερού επιπέδου σε αυτά. Το 2012, μόνο η Ρουάντα είχε επιτύχει το 3% του ΑΕΠ. Στη Τανζανία το αντίστοιχο ποσοστό ανήλθε στο 6% και στην Ουγκάντα προσδιοριζόταν στο 7,3%. Προκειμένου να ολοκληρωθεί η νομισματική ένωση, πρέπει πρώτα να εξισορροπηθούν τα δημόσια ελλείμματα στις χώρες αυτές²⁶.

---

²⁶ Drummond, P., Wajid, K., S. & Williams, O., (2014), The Quest for Regional Integration in the East African Community, *International Monetary Fund*.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Οι άριστες νομισματικές περιοχές δημιουργούνται με τη συμμετοχή χωρών που γειτνιάζουν, προκειμένου να υπάρξει οικονομική απολαβή χάρη στις περιορισμένες γεωγραφικές αποστάσεις. Για παράδειγμα, το εμπόριο ανάμεσα στις χώρες αυτές είναι ευκολότερο, αλλά επιβαρύνεται και με λιγότερο κόστος.

Οι χώρες που συμμετέχουν σε μια νομισματική ένωση χαίρουν πλεονεκτημάτων, όπως, λόγω χάρη, εξαλείφεται ο κίνδυνος από τις μεταβολές στο δείκτη συναλλάγματος, αφού πλέον για όλα τα μέλη το νόμισμα είναι κοινό. Το κοινό νόμισμα, επίσης, διευκολύνει κι επιταχύνει τις συναλλαγές μεταξύ των χωρών.

Εκτός, όμως, από πλεονεκτήματα εντοπίζονται και μειονεκτήματα στις νομισματικές ενώσεις. Ένα βασικό μειονέκτημα θεωρείται ότι πλέον το κοινό νόμισμα αποτελεί συνάλλαγμα για τις χώρες που δεν ανήκουν στην ένωση κι έτσι υφίσταται ο κίνδυνος το δείκτη συναλλάγματος για τις συναλλαγές με τις τρίτες χώρες.

Μια από τις πιο γνωστές νομισματικές ενώσεις αποτελεί η περίπτωση της Ευρωζώνης, στην οποία ανήκει και η Ελλάδα, όπου υιοθετήθηκε το 2001 το κοινό νόμισμα, το ευρώ.

Η Ανατολικοαφρικανική Ένωση (EAC) απαρτίζεται από τις χώρες της Ουγκάντα, της Κένυας, της Τανζανίας, της Ρουάντα και του Μπουρούντι. Αν και επί χρόνια επιχειρείται η δημιουργία και διάθεση κοινού νομίσματος στην ένωση, αυτό ακόμα δεν έχει επιτευχθεί. Βασικά κριτήρια που διέπουν την ύπαρξη και λειτουργία των άριστων νομισματικών περιοχών, δεν υφίστανται στην εν λόγω περιοχή. Για παράδειγμα, οι χώρες αυτές δεν διαθέτουν κοινά επίπεδα πληθωρισμού στις αγορές τους, δεν έχουν εκτενείς εμπορικές συναλλαγές μεταξύ τους, ενώ εμφανίζουν υψηλά ποσοστά δημοσιονομικών ελλειμμάτων. Εφόσον, η βασικότερη αρχή, το κοινό νόμισμα, δεν υπάρχει για την ώρα στην Ανατολικοαφρικανική Ένωση, πρόκειται για οικονομική οντότητα που δεν συνιστά άριστη νομισματική περιοχή.

Βιβλιογραφία

Ελληνική

Μούσης, Ν., (2011), *Ευρωπαϊκή Ένωση: δίκαιο, οικονομία, πολιτικές*, Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση

Ξενόγλωσση

Bagumhe, E., P., (2013), “Feasibility and implication of the East African Community Monetary Union: An Application of Optimal Currency Area Index Methodology”, *International Conference on Development Policy*.

Dapontas, D., (2015), Can Eastern African Monetary Union Become a successful OCA? Comparisons with the Euro zone case, *Global Advanced Research Journal of Economics, Accounting and Finance*, X(X).

Drummond, P., Wajid, K., S. & Williams, O., (2014), The Quest for Regional Integration in the East African Community, *International Monetary Fund*.

Horvath, R. and Komarek, L., (2002), “Optimum Currency Area Theory: A Framework for Discussion about Monetary Integration”, *Warwick Economic Research Papers*, διαθέσιμο στο: <http://core.ac.uk/download/pdf/105684.pdf>, ανακτήθηκε την 1/9/2015.

Feldstein, M., (2008), *Optimal Currency Areas*, διαθέσιμο στο: <http://www.nber.org/feldstein/optimacurrencyareas.html>, ανακτήθηκε την 25/7/2015.

Frankel, A., J. and Rose, K., A., (1997), *The Endogeneity of the Optimum Currency Area Criteria*.

Grauwe, Paul de (2001), *Τα Οικονομικά της Νομισματικής Ένωσης*, Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση, αναφέρεται στην Χριστοφόρου, Α., (2007), «Ευρωπαϊκή Νομισματική Ενοποίηση», Τμήμα Οικονομικών Επιστημών, Πανεπιστήμιο Κρήτης.

Kenen, P.B., (1969), *The theory of optimum currency areas: an eclectic view*, Monetary Problems of the International Economy, University of Chicago Press, Chicago.

Laufer, K., A.,N., (1998), *European Monetary Union - pros and cons: Disadvantages of flexible exchange rates*, διαθέσιμο στο: <http://www.uni-konstanz.de/FuF/wiwi/laufer/lecture/lecture-english.html>, ανακτήθηκε την 10/8/2015.

Manasseh, N., (2012), “East Africa: Lessons From the Euro Debt Crisis”, All Africa, διαθέσιμο στο: <http://allafrica.com/stories/201207030115.html>, ανακτήθηκε την 10/1/2016.

McKinnon, R.I., (1963), *Optimum currency areas*, American Economic Review 53.

Reith, S. and Boltz, M., (2011), *The East African Community. Regional Integration between Aspiration and Reality*, Kas International Reports.

Sheikh, A., K., Yusuf, Z. & Aslam, M., (2013), Feasibility of a Monetary Union in the East African Community: A Structural Vector Autoregression Model, *Journal of Economics, Business and Management*, 1(1).

“Towards a Common Currency in the East African Community (EAC), Issues, challenges and prospects”, (2012), *Economic Commission for Africa*.

Ηλεκτρονικές πηγές

Definition of optimum currency area, *Financial Times Lexicon*, διαθέσιμο στο: <http://lexicon.ft.com/Term?term=optimum-currency-area>, ανακτήθηκε την 10/7/2015.

«The euro-zone, Canada, and the optimum currency area theory», *Atlantic International Studies Organization*, διαθέσιμο στο: <http://atlismta.org/online-journals/0607-journal-gender-environment-and-human-rights/the-euro-zone-canada-and-the-optimum-currency-area-theory/>, ανακτήθηκε την 16/7/2015.

«Ποιος ο λόγος για Οικονομική και Νομισματική Ένωση (ONE);», (2014), *Ευρωπαϊκή Επιτροπή: Οικονομικές και Χρηματοδοτικές Υποθέσεις*, διαθέσιμο στο: http://ec.europa.eu/economy_finance/explained/economic_and_monetary_union/why_emu/index_el.htm, ανακτήθηκε την 19/7/2015.

«Special Report Emu: the disadvantages», (1998), *BBC*, διαθέσιμο στο: http://news.bbc.co.uk/2/hi/special_report/single_currency/66501.stm, ανακτήθηκε την 10/8/2015.

“East Caribbean Dollar”, (2015), *Oanda*, διαθέσιμο στο: <http://www.oanda.com/currency/iso-currency-codes/XCD>, ανακτήθηκε την 1/9/2015.

«Οικονομική και Νομισματική Ένωση», (2014), *Ευρωπαϊκή Επιτροπή*, διαθέσιμο στο: http://ec.europa.eu/economy_finance/euro/emu/index_el.htm, ανακτήθηκε την 5/9/2015.

«Το ευρώ», (2015), *Ευρωπαϊκή Ένωση*, διαθέσιμο στο: http://europa.eu/about-eu/basic-information/money/euro/index_el.htm, ανακτήθηκε την 5/9/2015.

“Key EAC achievements”, (2015), *EAC*, διαθέσιμο στο: http://www.eac.int/index.php?option=com_content&view=article&id=46&Itemid=56, ανακτήθηκε στις 16/9/2015.

www.cehd.umn.edu